

Warszawa, dnia 27.01.2026 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Ks. mgr lic. Łukasz MATUSZAK, *Prawodawstwo Biskupa Jana Zaręby w Diecezji Włocławskiej w latach 1968-1986. Studium historyczno-prawne*. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem Księdza Doktora Habilitowanego Tomasza Białobrzeskiego, prof. ucz.. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2025. Maszynopis komputerowy, stron 208.

I. Ogólna prezentacja rozprawy

Przedmiotem dysertacji doktorskiej jest analiza działalności prawodawczej włocławskiego biskupa diecezjalnego Jana Zaręby, który sprawował swą posługę od 1 lutego 1970 roku do 22 listopada 1986 roku, czyli do swojej śmierci. Wcześniej jednak, bo od 17 września 1968 roku do 1 lutego 1970 roku kierował diecezją wakującą najpierw jako wikariusz kapitulny, a następnie administrator mianowany przez Stolicę Apostolską.

Już na wstępie recenzji trzeba zwrócić uwagę na rzeczywistość istniejącą w wyżej wspomnianym okresie kierowania diecezją, a mianowicie nowa eklezjologia Soboru Watykańskiego II ukazała Kościół partykularny, czyli przede wszystkim diecezję, jako żywy organizm, który jest częścią składową Kościoła powszechnego. Stąd też podstawowym elementem pojęciowym Kościoła partykularnego jest część Ludu Bożego, hierarchicznie uporządkowana, mająca własnego pasterza, do którego głównych zadań należy realizacja zbawczej misji Kościoła poprzez nauczanie, uświęcanie i kierowanie czyli rządzenie. Zwłaszcza to ostatnie zadanie dokonuje się w płaszczyźnie stanowionego prawa. Dlatego też problematyka prawna poszczególnych Kościołów partykularnych i ich uwarunkowania historyczne stanowią wielopłaszczyznowe pole badań naukowych. Określony wycinek tej problematyki i pewien etap historii konkretnej diecezji, w tym przypadku diecezji włocławskiej

stał się przedmiotem rozprawy doktorskiej ks. Łukasza Matuszaka i stanowi przyczynek do dziejów Kościoła w Polsce w okresie posoborowym.

Drugim rysem charakterystycznym opisanej w pracy rzeczywistości jest fakt, że władze państwowe prowadziły w tym okresie wrogą politykę względem Kościoła rzymskokatolickiego. Przejawiało się to między innymi w tym, że nie pozwalano budować kościołów oraz wszelkiego rodzaju kaplic, a także obsadzać stanowisk kościelnych bez uprzedniego uzgodnienia z odpowiednimi organami tej władzy. Należy przy tym zauważyć, że władze te kierowały się najczęściej nie wytycznymi obowiązującego prawa, ale okólnikami, czyli tajnymi zarządzeniami. Z tej racji – jak zauważa Autor we Wstępie do rozprawy – biskup Zaręba pełnił swoją posługę biskupią w szczególnym okresie historii Kościoła katolickiego w Polsce. „Musiał zmierzyć się z potrzebą dostosowania Kościoła do nowych realiów zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych. Jego akty prawodawcze miały nie tylko charakter porządkowy ale także duszpasterski i ewangelizacyjny, mając na celu ochronę integralności Kościoła i odpowiedź na potrzeby wiernych, w tym przygotowanie duchowieństwa i świeckich do wyzwań współczesności” (s. 9).

Tytuł rozprawy nie budzi zastrzeżeń i wydaje się ze wszelkich miar uzasadniony, ponieważ omówienie działalności pasterskiej choćby jednego biskupa w służbie Kościoła partykularnego stanowi cenny wkład w dzieje całego Kościoła. Autor jednak nie jest zdecydowany co do samego okresu rządów diecezją biskupa Zaręby, ponieważ w pracy można spotkać aż cztery różne daty. W tytule pracy podaje lata 1968-1986, we Wstępie lata 1967-1981, (s.8), lata 1970-1986 (s. 113), a w Zakończeniu zaś lata 1969-1986 (s. 197). Ponadto należy zauważyć, że w okresie wskazanym w tytule pracy biskup Zaręba kierował diecezją na podstawie trzech tytułów prawnych: jako wikariusz kapitulny, administrator i biskup diecezjalny, co modyfikowało jego kompetencje. Ten aspekt Doktorant w swojej rozprawie całkowicie pominął. Zastanawiający jest także podtytuł pracy: „Studium historyczno-kanoniczne”, co może sugerować, że warstwa historyczna pracy przeważać będzie warstwę prawną. Ponadto sam zauważa, że w problematyce badawczej nie przeciera szlaków, ponieważ „Znaczna część prac naukowych omawia głównie ogólną działalność tego biskupa w zakresie katechezy, troski o życie sakramentalne, liturgię czy działalność w zakresie wychowania młodzieży i troski o rodzinę, jednak analiza szczegółowych regulacji prawodawczych które były wprowadzone przez biskupa Zarębę nie została jak dotąd w pełni opracowana” (s. 9). Stąd wydaje się, że należało we Wstępie wskazać i krótko omówić wcześniejsze prace dotyczące historii diecezji i osoby biskupa Zaręby, a wówczas – na ich tle – bardziej widoczny byłby wkład samego Autora w badaną rzeczywistość. Jednak niezależnie od tego zamierzenia badawcze ks. Matuszaka

zasługują na pozytywną ocenę i mieszczą się w zakresie wymogów stawianych rozprawom doktorskim.

Doktorant przeprowadził swoje studium przede wszystkim w oparciu o teksty prawne promulgowane przez biskupa Jana Zarębę oraz źródła archiwalne pochodzące głównie z Archiwum Kurii Diecezjalnej Włocławskiej oraz Archiwum Diecezji Włocławskiej. Jak sam zauważa „baza źródłowa pracy, choć nie jest obszerna pod względem ilościowym, wyróżnia się wysoka rangą merytoryczną i autentycznością” (s. 12). Ponadto Autor we Wstępie wprowadzie wymienia rodzaje dokumentów nie przedstawił jednak i nie omówił konkretnych i ważniejszych dokumentów prawodawczych biskupa Zaręby. Jego rządzenie diecezją w ogromnej większości czasu odbywało się w okresie prawodawstwa posoborowego, które Doktorant uwzględnił w minimalnym stopniu. Wprawdzie w Wykazie Skrótów widnieje skrót zbioru „Posoborowe Prawodawstwo Kościelne” ale nie są cytowane z niego żadne dokumenty o czym świadczy Bibliografia. Stąd Czytelnik po przeczytaniu Wstępu ma mizerne pojęcie o charakterze i doniosłości działalności prawodawczej biskupa. Doktorant uwzględnił również, raczej skromną jak na rozprawę doktorską, literaturę prawną i historyczną (36 pozycji) czerpiąc z niej niezbędny materiał do naświetlenia badanego problemu naukowego, której również nie omówił. Podkreślić jednak należy, że proporcje między pozycjami źródłowymi i opracowaniami przemawiają na korzyść źródeł. Całość bibliografii obejmuje 8 stron maszynopisu. Zauważa się w niej drobne nieścisłości dotyczące przede wszystkim opisu bibliograficznego. Pozostałe elementy Wstępu są ujęte poprawnie i stanowią właściwe wprowadzenie do treści rozprawy.

II Cel i metoda

Zgodnie z wymogami metodologii Doktorant już na początku Wstępu do rozprawy określił jej cel, a mianowicie: szczegółowa analiza prawodawstwa biskupa Jana Zaręby (s. 8), dokładne zbadanie działalności prawodawczej (s.11) . Doszedł on do wniosku, że zaistniała potrzeba zgłębienia roli, jaką odegrał tenże biskup w historii Diecezji Włocławskiej. Decyzje prawodawcze Biskupa (Autor nie wyjaśnia treści tego określenia) miały na celu nie tylko porządkowanie życia diecezjalnego, ale także adaptację do przemian społecznych i kościelnych (s. 8) w tym okresie.

Doktorant wskazuje we Wstępie, że wykorzystał kilka metod badawczych. Przede wszystkim kluczową rolę w jego pracy odgrywa analiza źródeł pisanych, do których zaliczył też homilie (s. 10). Drugą metodą zastosowaną przez niego to metoda historyczno-krytyczna

polegająca na analizie kontekstów historycznych, politycznych i społecznych, co jest już mniej zrozumiałe. I wreszcie trzecia metoda porównawcza, która pozwala zdaniem Autora na zestawienie działalności biskupa Zaręby z działalnością innych biskupów polskich, jest nie do przyjęcia, ponieważ metoda porównawcza stosowana jest wówczas gdy porównuje się przepisy czy instytucje różnych systemów prawnych, a nie w obrębie jednego systemu.

III Ocena merytoryczna

Konstrukcja rozprawy obejmująca sześć, logicznie ze sobą powiązanych rozdziałów, świadczy o przeprowadzonej kwerendzie jak i o w miarę solidnym opracowaniu tematu. Doktorant wykazuje dociekliwość w omawianiu każdego z wyróżnionych przez siebie wątków opracowania. Widoczne to jest już w rozdziale pierwszym, który należy chyba potraktować jako rozdział wprowadzający. Autor ukazał w sposób wprawdzie skrótowy, ale równocześnie jasny zarówno życie i działalność biskupa Jana Zaręby, wybitnego organizatora, prawnika i duszpasterza oraz historię Diecezji Włocławskiej jak i jej uwarunkowania religijno-duszpasterskie. Wykorzystał on dostępne mu źródła i opracowania poświęcone diecezji i jej rządcy. W rozprawie wykazano, że biskup Jan Zaręba był człowiekiem o szerokich horyzontach, gdyż nie tylko troszczył się o sprawy swojej diecezji, lecz także brał udział w życiu Kościoła polskiego (czynny udział w komisjach Episkopatu Polski) oraz powszechnego.(udział w IV sesji II Soboru Watykańskiego).

Nie ulega wątpliwości, że poświęcenie odrębnego, drugiego rozdziału rozprawy analizie dokumentów niepromulgowanego II Synodu Diecezji Włocławskiej było potrzebne. Dokumenty te w okresie rządów biskupa Zaręby, chociaż nie nabrały mocy prawnej z powodu jego śmierci i pozostały w sferze przygotowawczych propozycji to jednak stanowiły kulminację jego wysiłków odnowy życia Kościoła włocławskiego po II Soborze Watykańskim. Przeprowadzona analiza pozwoliła Autorowi na rekonstrukcję przygotowań do synodu, jego organizacji w płaszczyźnie przygotowawczej, proces tworzenia schematów dotyczących głównych obszarów misji Kościoła. Czytelnik jednak ma mgliste pojęcie o powstałych schematach, a przecież prace synodu, jak sam Autor podkreśla, zostały prawie zakończone, pozostała jedynie ich promulgacja. Ponadto Doktorant twierdzi, że schematy te, pomimo braku promulgacji wywarły w omawianym okresie realny wpływ na życie diecezji (s. 68) i stanowiły element przygotowania do późniejszych reform. Podkreślił też, że następca biskupa Jana Zaręby obrady synodu zawiesił, a następnie zamknął. Ostatecznie jednak przerwane prace synodalne zostały podjęte i po naniesieniu koniecznych poprawek II Synod Diecezji

Włocławskiej został zatwierdzony i promulgowany dnia 4 kwietnia 1994 roku przez biskupa Bronisława Dembowskiego. Stąd też statuty tegoż synodu stały się trwałym wkładem biskupa Zaręby w prawodawstwo diecezji włocławskiej.

W kolejnych rozdziałach rozprawy została ukazana w sposób szczegółowy problematyka zarządzeń biskupa Zaręby dotyczących posługi nauczania, rządzenia i uświęcania. Należy jednak zauważyć na wstępie, że podczas lektury tych rozdziałów odczuwa się pewien niedosyt. Wynika on z faktu, że prawodawstwo związane z życiem diecezji nie zostało wyczerpująco przedstawione na tle ogólnego prawodawstwa kościelnego, zwłaszcza posoborowego, mimo iż Doktorant próbował tego dokonać. Jednak działalność prawodawcza, a ta jest przecież tematem rozprawy, podejmowana przez biskupa Zarębę, dotycząca rozwoju i funkcjonowania różnych instytucji diecezjalnych w Diecezji Włocławskiej została ukazana w sposób przejrzysty. W rozdziale trzecim Autor dokonał dokładnej analizy działalności prawodawczej biskupa w zakresie nauczania. Podkreślił, że w swoich zarządzeniach biskup miał na uwadze przede wszystkim jakość przepowiadania słowa Bożego, reformę szeroko pojętej katechizacji i formacji duchowieństwa jak i wiernych świeckich, tworzenie instytucji formacyjnych takich jak Studium Katechetyczne, Instytut Wyższej Kultury Religijnej i Studium Życia Rodzinnego. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, jak podkreśla Doktorant, że w zakresie nauczania biskup Zaręba podejmował niezwykle trafne decyzje, jak na ówczesne realia, przywiązując wielką wagę do skuteczności formacji i rozwoju intelektualnego wiernych, przy wykorzystaniu środków społecznego przekazu jako narzędzia ewangelizacji. W tym okresie w Diecezji Włocławskiej funkcjonowały dwa czasopisma religijne: „Ład Boży” oraz znane i zasłużone czasopismo naukowe „Ateneum Kapłańskie”.

Rozdział czwarty Doktorant poświęcił analizie prawodawstwa biskupa Zaręby w zakresie posługi rządzenia. Wykazał on, że Ksiądz Biskup troszczył się nie tylko o to, co było znane i do zachowania czego byli zobowiązani wszyscy duchowni Kościoła katolickiego. Wydawał również zarządzenia mające pomóc duchownym Diecezji Włocławskiej w prowadzeniu życia odpowiadającego godności kapłańskiej. Dużo uwagi prawodawczej poświęcił biskup Zaręba duchownym sprawującym posługę duszpasterską dbając o formację duchową i intelektualną zwłaszcza neoprezbiterów. In plus należy poczytać Autorowi, że w swojej rozprawie poświęcił sporo uwagi jego działalności dotyczącej reorganizacji dekanatów i tworzenia nowych parafii, zwłaszcza ta ostatnia kwestia w owym czasie była niekiedy czynem bohaterskim. Starał się też dokładnie określić zadania i obowiązki duchownych sprawujących różne urzędy i funkcje w diecezji. Przedmiotem troski Księdza Biskupa były też instytucje diecezjalne, jak Kuria Diecezjalna i nowa instytucja Rada Kapłańska. Autor nie wspomina o Diecezjalnej Radzie

Duszpasterskiej. Powstaje więc pytanie, czy ta instytucja zalecana przez prawo powszechne, za czasów rządów biskupa Zaręby nie istniała w diecezji.

Dwa ostatnie rozdziały dotyczą działalności prawodawczej biskupa Zaręby w zakresie posługi uświęcania. Cały ten wieloaspektowy i bogaty materiał Doktorant ujął w rygory metodologii naukowej. Nie wiadomo jednak dlaczego ujął go w dwa rozdziały poświęcając rozdział piąty sakramentom św., a szósty aktom Kultu Bożego oraz czasom i miejscom świętym. Pozytywnie podchodząc do tego faktu, należy sądzić, że w ten sposób chciał zachować proporcjonalność rozdziałów swojej pracy. I tak w rozdziale piątym Autor poddał analizie wielowymiarowe zaangażowanie biskupa Zaręby w promowanie, kształtowanie i utrwalanie życia sakramentalnego w swojej diecezji, zwłaszcza dotyczące Mszy św. i Eucharystii. Jak sam stwierdza w podsumowaniu do tego rozdziału, że działania Księdza Biskupa odzwierciedlały głęboką wierność nauczaniu Kościoła, a dlaczego nie prawu powszechnemu? I wreszcie w rozdziale szóstym Doktorant omówił działania prawodawcze biskupa Zaręby dotyczące sakramentaliów i miejsc świętych podkreślając, że Ksiądz Biskup poprzez swoją działalność w sposób istotny wpływał na kształtowanie życia duchowego w diecezji, co umożliwiało wiernym owocne przeżywanie wiary.

Na tym tle rodzi się pewne pytanie, a mianowicie czy Autor nie powinien bardziej wyczerpująco wykazać na ile biskup Jan Zaręba był w swojej działalności prawodawczej oryginalny, a na ile powtarzał rozporządzenia swoich poprzedników uwzględniając odnowę soborową.

IV Ocena formalna

Niewątpliwie przy ocenie poszczególnych prac, w tym i tej rozprawy doktorskiej ks. Łukasza Matuszaka, nawet kanoniście towarzyszy przekonanie, że po grzechu pierwotnym człowiek nie dokonuje dzieł doskonałych. Ilekroć podejmuje trud badawczy i twórczy mogą pojawiać się pewne niedoskonałości. Już we Wstępie do rozprawy Autor nie zasygnalizował i nie naświetlił ważniejszych pozycji źródłowych i opracowań. Ponadto, jak wskazano wyżej, bibliografia jest zbyt uboga jak na rozprawę doktorską, a opis bibliograficzny pozostawia wiele do życzenia – przy wielu pozycjach brakuje niektórych jego elementów. Niektóre dokumenty przytaczane w pracy, nie znalazły się w wykazie bibliograficznym (np. s.102, przyp. 37; s. 147, przyp. 5; s. 148, przyp. 7; s. 170; s. 179, przyp.3). Przypisy są zdawkowe, nie zawierają żadnych komentarzy czy porównań autorskich i są rzadko stawiane. Wiele stron pracy nie zawiera ich wcale. Natomiast wiele ocen osobistych Autor zamieścił w tekście pracy bez ich

dokumentacji. In plus należy zaliczyć, że wszystkie rozdziały posiadają właściwe im podsumowania, a niektóre także krótkie wprowadzenia, nie uwzględnione w Spisie Treści. Przy lekturze rozprawy odnosi się niekiedy wrażenie jakoby Autor pisał swoją pracę etapami, nie pamiętając, o czym wcześniej pisał i na końcu próbował to wszystko jakby „posklejać”. Świadczy o tym także niezgodna ze Spisem Treści numeracja niektórych stron, a także Wykaz Skrótów. Zauważyć można też tzw. błąd personalizacji, np. „Praca będzie też wykorzystywać...”; „Rozdział ten podejmuje analizę...” (s. 10); „Niniejsza praca nie wyczerpuje tematu” (s. 199).

V Ocena końcowa

Rozprawa doktorska, jak wspomniano wyżej, zawiera co prawda pewne braki zarówno natury merytorycznej, jak i metodologicznej, które można uznać za kwestie dyskusyjne. Wiele ze wspomnianych niedociągnięć można łatwo uzupełnić gdyby praca miała być publikowana. Natomiast należy podkreślić, że recenzowana rozprawa odznacza się pewnymi walorami. Autor osiągnął cel badawczy, który sobie postawił. Chyba tylko przez niedopatrzenie stwierdził w Zakończeniu, że praca nie wyczerpuje tematu (s.199). Pod względem merytorycznym jest ona realnym wkładem Doktoranta do badań nad prawem poszczególnych Kościołów partykularnych w Polsce. Pod względem formalnym natomiast rozprawa uwzględnia zasady metodologii prawno-historycznej, mimo iż podtytuł wskazuje co innego. Autor wykazał się znajomością podjętej przez siebie problematyki. Zachował także właściwy dystans do badanego przedmiotu. Trzeba też dodać, że rozprawa doktorska ks. Łukasza Matuszaka pośrednio jest przyczynkiem do lepszego wyjaśnienia stosunków Kościół-państwo w tamtym kontekście prawnym i historycznym.

Biorąc pod uwagę plusy i minusy dokonanego dzieła wnioskuje do Prześwietnej Rady Dyscypliny Instytutu Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o kontynuowanie przewodu, zmierzającego do nadania ks. mgr lic Łukaszowi Matuszakowi stopnia naukowego doktora w zakresie prawa kanonicznego.

ks. prof. dr hab. Józef Wroceński

Ks. prof. dr hab. Lucjan Świto
Katedra Filozofii i Prawa Kanonicznego
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Łukasza Matuszaka
pt. „Prawodawstwo biskupa Jana Zaręby w Diecezji Włocławskiej w latach 1968-1986.
Studium historyczno-kanoniczne”, napisanej pod kierunkiem ks. dr hab. Tomasza
Białobrzeskiego, prof. UKSW**

W odpowiedzi na pismo ks. dra hab. Dariusza Borka, prof. UKSW, Dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 17 grudnia 2025 r., które powiadamia o uchwale Rady Dyscypliny Naukowej Instytutu Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 17 grudnia 2025 r. powołującej mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Łukasza Matuszaka pt. „Prawodawstwo biskupa Jana Zaręby w Diecezji Włocławskiej w latach 1968-1986. Studium historyczno-kanoniczne”, przedkładam wymaganą przepisami prawa recenzję dotyczącą rozprawy kandydata do stopnia naukowego doktora.

Recenzja została sporządzona zgodnie z wymaganiami podanymi w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003, nr 65, poz. 595 ze zm.) w związku z art. 179 ust. 2 i ust. 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1669), które zwracają uwagę przede wszystkim na to: 1) czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, 2) czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w określonej dyscyplinie, 3) czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora.

Treść recenzji obejmuje – poza niniejszym wstępem – wskazanie podstawy faktycznej, uwagi do przedmiotu i problemu badawczego, wykorzystanej literatury i zastosowanej metody badawczej, struktury i treści pracy, oraz zawiera uwagi krytyczne i wniosek końcowy.

Podstawa faktyczna recenzji

Recenzja została sporządzona w oparciu o rozprawę doktorską, która ma postać maszynopisu zatytułowanego „Prawodawstwo biskupa Jana Zaręby w Diecezji Włocławskiej w latach 1968-1986. Studium historyczno-kanoniczne”, liczy 208 stron i składa się ze strony tytułowej, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii. Praca nie zawiera streszczenia w języku angielskim, co jest wymagane przepisami art. 187 ust. 4 Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1669).

Przedmiot i problem badawczy

Biskup diecezjalny jest następcą apostołów, któremu powierzona została szczególna troska o wydzieloną część Ludu Bożego, czyli diecezję. Ta troska przejawia się przede wszystkim w sprawowaniu potrójnej władzy – ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej – obejmującej nauczanie, uświęcanie oraz rządzenie Kościołem partykularnym. Sposób, w jaki biskup sprawuje swoją władzę, nie jest jedynie formalnym obowiązkiem; przyjmuje on indywidualny i niepowtarzalny charakter, kształtowany zarówno przez osobowość hierarchy, jak i przez specyficzne uwarunkowania społeczno-historyczne diecezji. To właśnie ta wyjątkowa kombinacja prawa, osobowości i kontekstu sprawia, że każda działalność pasterska biskupa staje się fascynującym polem badań. Analizując jego decyzje i inicjatywy, możemy zobaczyć, jak prawo partykularne w praktyce kształtuje życie lokalnego Kościoła, wspiera duszpasterstwo i umożliwia wiernym owocne przyjmowanie sakramentów. Analiza aktywności pasterskiej biskupa diecezjalnego w konkretnej diecezji jest zatem przedsięwzięciem zarówno interesującym, jak i wartościowym naukowo. Pozwala z jednej strony uporządkować wiedzę historyczno-prawną o danym Kościele partykularnym, a z drugiej – ukazuje specyfikę tworzenia i stosowania prawa partykularnego przez jego rządcę.

Takiego wyzwania podjął się ks. mgr lic. Łukasz Matuszak w swojej dysertacji pt. „Prawodawstwo biskupa Jana Zaręby w Diecezji Włocławskiej w latach 1968–1986. Studium historyczno-kanoniczne”. Autor postawił sobie za cel wszechstronne zbadanie działalności legislacyjnej biskupa Jana Zaręby, ze szczególnym uwzględnieniem jej wpływu na organizację

diecezji, życie duszpasterskie i przyjmowanie sakramentów przez wiernych. Cel ten został konsekwentnie realizowany w kolejnych rozdziałach pracy, przy czym Autor nie ograniczył się do prostego zestawienia aktów prawnych. Podjął próbę ich interpretacji w kontekście historycznym, soborowym i pastoralnym, pokazując prawodawstwo biskupa jako realne narzędzie kształtowania życia Kościoła lokalnego. Przedmiotem swojej analizy Doktorant objął aktywność biskupa Jana Zaręby, którą w latach 1968-1986 wykonywał w diecezji włocławskiej jako biskup diecezjalny. Podejmując ten temat Doktorant sformułował hipotezę badawczą, sprowadzającą się do poszukiwania odpowiedzi na pytania o to, jakie konkretne czynności prawne, inicjatywy i wydarzenia podejmował bp Zaręba, aby zapewnić prawidłowe funkcjonowanie diecezji, owocne przyjmowanie przez wiernych Słowa Bożego i sakramentów oraz sprawne działanie struktur diecezjalnych, oraz które z tych rozwiązań okazały się trwałe i funkcjonują również w czasach współczesnych. Podjęty temat należy uznać za trafny, oryginalny i naukowo uzasadniony. Dotychczasowe badania koncentrowały się przede wszystkim na ogólnej działalności pasterskiej biskupa Jana Zaręby, podczas gdy jego dorobek prawodawczy nie doczekał się dotąd kompleksowego opracowania. Rozprawa wypełnia zatem istotną lukę badawczą, zarówno w historiografii diecezji włocławskiej, jak i w badaniach nad recepcją prawa powszechnego Kościoła na poziomie prawa partykularnego. Dzięki temu praca Doktoranta pozwala nie tylko lepiej zrozumieć mechanizmy funkcjonowania prawa diecezjalnego w praktyce, ale również ukazuje, w jaki sposób decyzje i inicjatywy biskupa kształtowały życie Kościoła lokalnego, wpływając na jego organizację, duszpasterstwo i życie sakramentalne.

Bibliografia i metoda badawcza

W pracy zastosowano podejście historyczno-kanoniczne, które pozwalało jednocześnie analizować działalność legislacyjną biskupa w perspektywie prawa Kościoła oraz osadzić ją w kontekście historycznym i społecznym diecezji. Metodologia badawcza objęła cztery zasadnicze elementy: 1) Analizę źródeł archiwalnych – przede wszystkim dokumentów diecezjalnych, aktów prawnych wydanych przez biskupa Jana Zarębę, kronik diecezjalnych, materiałów kurialnych oraz innych źródeł pierwotnych, które pozwoliły odtworzyć rzeczywiste decyzje i działania włocławskiego biskupa; 2) Badania porównawcze – uwzględniające zarówno prawo powszechne Kościoła, jak i regulacje prawa partykularnego, co umożliwiło ocenę zgodności aktów prawnych biskupa z normami ogólnokościelnymi oraz wskazanie ich specyfiki diecezjalnej; 3) Analizę kontekstualną – obejmującą sytuację społeczno-polityczną

Polski w latach 1968–1986, realia posoborowe oraz funkcjonowanie Kościoła w warunkach państwa komunistycznego, co pozwoliło zrozumieć wpływ otoczenia zewnętrznego na działalność legislacyjną biskupa; 4) Interpretację historyczno-prawną i pastoralną – mającą na celu pokazanie, jak podejmowane akty prawne wpływały na życie diecezji, duszpasterstwo i przyjmowanie sakramentów przez wiernych. Dzięki połączeniu tych metod możliwe było przedstawienie prawodawstwa biskupa Jana Zaręby nie tylko jako zbioru dokumentów, lecz przede wszystkim jako realnego narzędzia kształtującego życie Kościoła lokalnego.

Doktorat opierał się na źródłach archiwalnych diecezji włocławskiej, obejmujących dokumenty kurialne, akty prawne wydane przez biskupa oraz materiały dotyczące organizacji i funkcjonowania diecezji w latach 1968–1986. Analiza tych materiałów pozwoliła odtworzyć konkretne decyzje biskupa i zrozumieć praktyczne stosowanie prawa partykularnego. Ponadto w pracy wykorzystano źródła prawa powszechnego Kościoła, w tym *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 i 1983 r. oraz dokumenty Soboru Watykańskiego II, które stanowiły ramę prawną i teologiczną dla działalności legislacyjnej biskupa.

Do wszechstronnej interpretacji działalności biskupa wykorzystano także literaturę przedmiotu, obejmującą opracowania z zakresu prawa kanonicznego, historii Kościoła w Polsce w okresie powojennym, działalności pasterskiej biskupów oraz recepcji prawa powszechnego w Kościołach partykularnych. Uwzględniono również publikacje dotyczące kontekstu społeczno-politycznego funkcjonowania Kościoła w realiach PRL, co pozwoliło kompleksowo spojrzeć na prawodawstwo biskupa jako realny instrument kształtujący życie lokalnego Kościoła.

Struktura i treść pracy

Rozprawa składała się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz zakończenia, tworząc logicznie uporządkowaną i konsekwentnie zrealizowaną całość badawczą. Układ pracy należy uznać za trafny i podporządkowany jasno określone mu celowi badawczemu.

We Wstępie Autor poprawnie uzasadnił wybór tematu, wskazując na istniejącą lukę badawczą w zakresie działalności prawodawczej biskupa Jana Zaręby. Jasno określił cel pracy, zastosowane metody badawcze oraz przedstawił strukturę rozprawy. Trafnie podkreślił także znaczenie analizowanego okresu – czasu bezpośrednio po Soborze Watykańskim II – oraz specyfikę funkcjonowania Kościoła w Polsce w realiach państwa komunistycznego. Wstęp został opracowany poprawnie pod względem metodologicznym i stanowi solidne wprowadzenie do dalszych analiz.

Rozdział pierwszy, zatytułowany „Diecezja włocławska w okresie zarządzania biskupa Jana Zaręby”, miał charakter wprowadzający i kontekstualny. Autor kompetentnie przedstawił sylwetkę biskupa Jana Zaręby, strukturę diecezji włocławskiej oraz uwarunkowania religijne, społeczne i polityczne, w jakich sprawował on swój urząd. Rozdział ten stanowił niezbędne tło dla dalszej analizy normatywnej. Choć miejscami część ta miała charakter opisowy i mogła zostać nieco skrócona, to jednak skutecznie przygotowała grunt pod zasadnicze rozważania prawno-kanoniczne.

W rozdziale drugim, pt. „Niepromulgowany II Synod Diecezji Włocławskiej”, Autor omówił genezę, przygotowanie, przebieg oraz tematykę synodu, który z powodu śmierci biskupa nie został promulgowany. Jest to jeden z najcenniejszych fragmentów rozprawy. Autor wykazał się znaczną samodzielnością badawczą, sięgając do materiałów archiwalnych i rekonstruując zarówno przebieg synodu, jak i jego dorobek normatywny. Analiza synodu, mimo braku promulgacji jego statutów, została przeprowadzona w sposób przekonujący i wnosi istotny wkład do badań nad prawem partykularnym oraz recepcją reform soborowych w Kościele lokalnym.

Rozdział trzeci, poświęcony „działalności prawodawczej w zakresie nauczania”, cechował się dobrą systematyką i poprawną analizą źródeł. Autor trafnie ukazał prawodawstwo biskupa Jana Zaręby jako narzędzie formacji duchowieństwa i wiernych świeckich, zwłaszcza w obszarze przepowiadania słowa Bożego, katechizacji oraz troski o rodzinę. Momentami dominuje referowanie treści dokumentów, jednak całość zachowała wyraźny charakter naukowy i interpretacyjny.

W rozdziale czwartym, zatytułowanym „Działalność prawodawcza w zakresie zarządzania”, Autor kompetentnie omówił akty normujące funkcjonowanie struktur diecezjalnych, takich jak duchowieństwo, dekanaty, parafie, kuria diecezjalna oraz rada kapłańska. Rozdział ten w sposób przekonujący ukazał praktyczny wymiar prawodawstwa biskupa Jana Zaręby oraz jego zdolność dostosowywania struktur Kościoła lokalnego do zmieniających się warunków duszpasterskich i społecznych. Część ta odznacza się spójnością i wysokim poziomem merytorycznym.

Rozdział piąty, dotyczący „działalności prawodawczej w zakresie uświęcania – sakramentów”, prezentuje wysoki poziom naukowy. Autor umiejętnie połączył analizę norm kanonicznych z kontekstem reform liturgicznych Soboru Watykańskiego II. Szczególnie trafnie ukazał sposób implementacji zmian soborowych w prawodawstwie diecezjalnym, zwłaszcza w odniesieniu do Eucharystii, sakramentu pokuty i małżeństwa.

Ostatni, szósty rozdział, zatytułowany „Działalność prawodawcza w zakresie uświęcania – pozostałe akty kultu, miejsca i czasy święte”, dopełnił całościową analizę działalności legislacyjnej biskupa Jana Zaręby. Autor zachował konsekwencję metodologiczną i poprawność terminologiczną, ukazując troskę biskupa o uporządkowanie i pogłębienie życia liturgicznego diecezji. Rozdział ten harmonijnie zamyka zasadniczą część pracy.

W Zakończeniu Autor w sposób syntetyczny i spójny podsumował wyniki przeprowadzonych badań. Prawdłowo sformułował wnioski końcowe, wskazując na znaczenie prawodawstwa biskupa Jana Zaręby zarówno dla rozwoju diecezji włocławskiej, jak i dla procesu recepcji prawa powszechnego Kościoła na poziomie prawa partykularnego.

Ogólna ocena

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Łukasza Matuszaka stanowi rzetelne, merytorycznie solidne i metodologicznie poprawne opracowanie zagadnienia działalności prawodawczej biskupa Jana Zaręby w diecezji włocławskiej w okresie posoborowym. Autor wykazał się dobrą znajomością prawa kanonicznego oraz realiów historycznych funkcjonowania Kościoła w Polsce, a także umiejętnością krytycznej analizy źródeł, w tym cennego materiału archiwalnego. Praca cechuje się logiczną strukturą, poprawnym językiem naukowym i konsekwencją wyводу, a jej szczególną wartością jest całościowe ujęcie prawodawstwa biskupa diecezjalnego jako narzędzia formowania życia Kościoła lokalnego. Należy jednak wskazać na kilka drobnych uwag o charakterze uzupełniającym, które nie podważają ogólnej wysokiej wartości rozprawy.

Po pierwsze, w niektórych fragmentach pracy – zwłaszcza w rozdziałach trzecim i czwartym – zauważalna jest tendencja do dość szczegółowego referowania treści analizowanych dokumentów normatywnych. Choć zabieg ten ułatwia orientację w materiale źródłowym, miejscami odbywa się kosztem pogłębionej refleksji syntetycznej i porównawczej. Warto byłoby mocniej uwypuklić wnioski Autora oraz bardziej jednoznacznie wskazać znaczenia poszczególnych aktów prawnych dla rozwoju praktyki duszpasterskiej diecezji.

Po drugie, analiza prawodawstwa biskupa Jana Zaręby mogłaby zostać dodatkowo wzbogacona o szersze odniesienia porównawcze do działalności legislacyjnej innych biskupów polskich tego samego okresu. Tego rodzaju perspektywa pozwoliłaby pełniej ukazać specyfikę włocławskiego prawodawstwa na tle ogólnopolskim oraz lepiej ocenić jego oryginalność i znaczenie.

Po trzecie, w części metodologicznej Autor jedynie sygnalizuje wykorzystanie elementów analizy pastoralnej, jednak nie zawsze jednoznacznie wskazuje kryteria tej analizy. Wyraźniejsze doprecyzowanie przyjętych założeń pastoralnych mogłoby jeszcze bardziej wzmocnić spójność metodologiczną pracy.

Po czwarte, należy odnotować istotną niekonsekwencję faktograficzną dotyczącą określenia ram czasowych rządów biskupa Jana Zaręby w diecezji włocławskiej. W tytule rozprawy Autor wskazuje lata 1968–1986, które odpowiadają rzeczywistemu okresowi pełnienia przez bp. Zarębę urzędu ordynariusza diecezji. Tymczasem we Wstępie (s. 8) pojawia się odmienna informacja, wskazująca na lata 1967–1981, a w Zakończeniu (s. 197) występuje kolejna, ewidentnie błędna sekwencja dat. Rozbieżności te mają charakter redakcyjny, nie wynikają z problemów metodologicznych ani z nieznamości materiału źródłowego, niemniej jednak wymagają korekty, gdyż dotyczą podstawowego elementu identyfikacji przedmiotu badań. Ujednolicenie i sprostowanie tych danych jest konieczne z punktu widzenia precyzji naukowej oraz spójności całego opracowania.

Należy zwrócić też uwagę, że praca nie zawiera streszczenia w języku angielskim, co jest wymagane przepisami art. 187 ust. 4 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Drobnych korekt wymagałaby ponadto redakcja przypisów oraz konsekwencja w stosowaniu skrótów i terminologii kanonicznej, co jednak ma charakter wyłącznie techniczny i nie wpływa na merytoryczną wartość rozprawy.

Pomimo powyższych uwag, rozprawa wnosi istotny wkład w badania nad prawem partykularnym w Polsce i spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim w dyscyplinie prawo kanoniczne.

Konkluzja

Przeprowadzona analiza rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Łukasza Matuszaka pozwala stwierdzić, że praca stanowi wartościowe, rzetelne i merytorycznie dojrzałe opracowanie problematyki działalności prawodawczej biskupa Jana Zaręby w diecezji włocławskiej w latach 1968–1986. Autor w sposób kompetentny i metodycznie poprawny podjął zagadnienie istotne zarówno z punktu widzenia prawa kanonicznego, jak i historii Kościoła w Polsce, wypełniając przy tym zauważalną lukę badawczą w zakresie studiów nad prawem partykularnym.

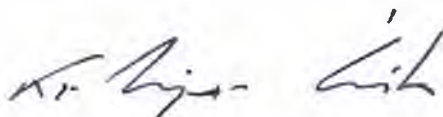
Rozprawa wyróżnia się logiczną strukturą, klarownym i spójnym wywodem oraz umiejętnym połączeniem analizy normatywnej z kontekstem historycznym, soborowym i pastoralnym. Na szczególne podkreślenie zasługuje szerokie wykorzystanie materiałów

archiwalnych oraz zdolność Autora do ukazania prawodawstwa biskupa diecezjalnego nie tylko jako zbioru formalnych aktów prawnych, lecz przede wszystkim jako realnego narzędzia kształtującego życie Kościoła lokalnego.

Zgłoszone w recenzji uwagi krytyczne mają charakter uzupełniający i nie wpływają na ogólną, pozytywną ocenę pracy. Wręcz przeciwnie, świadczą o dojrzałości naukowej opracowania oraz wskazują możliwe kierunki dalszych badań.

W świetle powyższego należy uznać, że rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Łukasza Matuszaka spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim w dyscyplinie prawo kanoniczne – zarówno pod względem merytorycznym, metodologicznym, jak i formalnym – i może stanowić podstawę do dopuszczenia Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Olsztyn, 17 stycznia 2026 r.

ks. prof. dr hab. Lucjan Świto